

és tartósítani. Az így tárolt és tartósított állatokat és növényeket a tanórán gyorsan ki tudjuk osztatni a szertárosokkal. Ily módon egyszerre minden tanuló közvetlenül figyelheti meg a megjelölt sajátosságokat. — Ha azonban nincs módunk a kis állatokat vagy növényeket beszerezni, akkor a következő, általunk kikísérletezett s jól bevált eljárást ajánljuk: Először a faliképen vagy táblai rajzon, vagy éppen a bemutatandó egy példányon jelöljük meg a megfigyelési feladatokat az egész osztály számára. Ezután padoszloponként — a fényviszonyoknak megfelelően

— közelről mutatjuk be az egy példányban levő kis objektumot. A szemléltetés helyes módszere az, hogy a tanár egy-egy padoszlop közepére állva összevonja a padosorok tanulóit, és így egy padoszlopnak egyszerre szemléltet. Bár ezáltal ugyanannyi idő telik el, mint a körbejárással, de a tanulóknak lesz elég idejük a közvetlen megfigyeléshez. Természetesen a szemléltetést sohasem szabad elsielni. A körbevétel esetében éppen az a fő hiba, hogy nincs idő a megfelelő és szükséges érzékeléshez és észleléshez. Az ajánlott módszer alkalmas a világos, határozott és tartós képzetek kialakítására. (J. Z.)

Szemle

Nagy Sándor: Az oktatási folyamatra vonatkozó nézetek történeti alakulása és mai helyzete.

Az oktatás folyamatát, ennek szerkezetét tárgyaló könyv méltó folytatása a szerző eddig megjelent műveinek.

Az első részben az oktatás menetével kapcsolatos nézetek történeti alakulását tárgyalja a szerző.

Ismerteti Comenius, Rousseau, Pestalozzi, Herbart, Usinszkij, Willmann, — tehát a XVII.—XIX. század nagy pedagógusainak didaktikai koncepcióit. A következő fejezetben pedig a reformpedagógiai irányzatok legkiemelkedőbb pedagógusai közül Lay, Dewey, Kerschesteiner didaktikájával ismerkedünk meg. Fő műveik konkrét elemzését adja és ezzel hiánypótló kutató munka eredményét közli. Ebben a részben Nagy Sándor az utolsó 300 esztendő legkiemelkedőbb pedagógusainak didaktikai vonatkozású felfogásait elemzi, értékeli.

A következő fejezet az oktatás kérdéseit vizsgálja a szovjet didaktikában. A XX. századi magyar didaktikai irodalom két képviselőjének Nagy Lászlónak és Finácz Ernőnek a felfogását elemzi a következő fejezetben. Végül az oktatási folyamatra vonatkozó nézetek felszabadulás utáni alakulását és fejlődését vizsgálja.

A második rész: *Az oktatásra vonatkozó álláspont a szocialista didaktikában.*

Az egyes fejezetben az oktatás folyamatának marxista jellegű kifejtését olvashatjuk, tanulmányozhatjuk.

Az axiómák; az oktatás fogalma; az oktatás folyamata, a folyamat filozófiai alapja; a tudományos megismerés és az iskolai ismeretszerzés megegyező és eltérő sajátosságai; az oktatási folyamat pedagógiai specifikumai

című fejezetek után a szerző részletesen foglalkozik az oktatási folyamat szerkezetével, a szerkezeti elemek egymáshoz való viszonyával.

Nem szabad azt hinni, hogy az egyes didaktikai mozzanatnak minden tanítási órában s feltétlenül az ismertetett sorrendben kell előfordulnia. Az oktatási folyamat szerkezeti elemei, mozzanatai nem feltétlenül egy tanítási óra jellemzői, hanem az oktatási folyamat nagyobb összefüggő szakaszaié, melyek egymáshoz szervesen kapcsolódó órákból tevődnek össze. A mozzanatok változatos egymásbaszövődése az oktatási folyamat különböző szakaszaiban igen változatos lehet. Az oktatási folyamat dialektikus folyamat, mely a különböző tantervi témák esetében a fő mozzanatok sokféle összekapcsolódását mutatja.

Az oktatási folyamat: didaktikai feladatok elvszerű rendje című fejezetben a szerző többek között elvi különbséget tesz az oktatás útja és módja között. Megállapítja, hogy míg az oktatás útját az egyes tantervi témákkal kapcsolatban kialakított koncepció, a didaktikai feladatok egymásutániságának elvszerű és tervszerű rendje, tehát maga az oktatási folyamat adja, addig a módszerek a folyamat egy-egy adott pontjain alkalmazott speciális eljárások. Ezekkel valósítjuk meg a didaktikai feladatokat.

Minden nevelőnek a dialektikus materialista világnézet bázisáról elindulva kell vizsgálnia a megismerés útját általában és a megismerés útját a tanulásban. Ehhez, — valamint a tudatos oktató-nevelő munkához nélkülözhetetlen irányítót Nagy Sándor legújabb munkája. (Akadémiai Kiadó, Budapest. 1962. 298. oldal.)

Németh István

PATAKI FERENC: Az utópista szocializmus pedagógiája. A Neveléstörténeti Könyvtár sorozatát értékes művel gyarapította a szerző. Az utópista szocializmus elméletének harcosait és a nyomukban járó pedagógiai elmékedőket vonultatja fel a tudományos szemlélettel megalkotott munka. A könyv elolvasása után bizonyossá válik előttünk, hogy a szocialista pedagógia mai eszméinek és célkitűzéseinek elemzésénél és a továbbfejlesztés szempontjainak kidolgozásánál nélkülözhetetlen számunkra a szocializmus utópista előfutárjainak pedagógiai célzatú megismerése.

A szerző jó érzékkel a szocialista nevelésügy központi gondolatának történeti alakulását kívánja kritikai értékeléssel megragadni. A szükségszerűen feldolgozott forrásmunkák nagy száma, illetve terjedelme helyenkint a gondolatok zsúfoltságát hozzák magukkal. A munka szerkezete azonban megkönnyíti ennek az áttekintését is.

A szerző nem kerülhette el, hogy a problémának a nevelés körén kívül fekvő oldalát is vizsgálja. Így viszont jól megalapozta azt a lényegbevágó következtetést, hogy az utópista szocializmus pedagógiáját — egyéb jelentős különbségek fennforgása ellenére is — szemléleti egység jellemezte. Az utópisták pedagógiai jelentőségének elemzésénél is jól érvényesül az a szempont, hogy munkásságukat és annak eredményét a történelmi kor lehetőségeinek szemelött tartása mellett értékeljük.

A korai utópizmus pedagógiájának tárgyalását azzal vezeti be a szerző, hogy a korkép háttéréből elemzi ki magát az alapvető problémát. *Morus Tamás* és *Campanella* korá még nem ismeri a pedagógiát, mint sajátos külön tudományt. Ennek ellenére mindketten új pedagógiai szemlélet alapköveit rakják le. A szocialista társadalomban a társadalmi termelésben való részvétel az oktatás és a fizikai munka összekapcsolását követeli meg.

Az Morustól Saint-Simonig terjedő időszakban a *regényforma* alkalmazása uralkodóvá válik. *Denis Vairasse* is regény-formát alkalmaz gondolatainak kifejtésére. Felfogásának lényege, hogy a társadalom fennmaradását a nevelés sikerével hozza összefüggésbe. *Morelly* tudatosan hirdeti, hogy vizsgálni kell a nevelés tárgyát, az ember lényegét. A lélektani szempontok hangsúlyozása megalapozza azt a szemléletet, hogy az embert *szükségei* sarkallják tevékenységre. *Saint-Simon*, *Fourier* és *Owen* az utópisták nagy nemzedéke, amint ezt a szerző kifejti. Rendszerükben a nevelés és felvilágosítás központi helyet foglal. Hisznek a nevelés döntő szerepében. Ezért a nevelés célszerűségét és szervezetségét követelménynek tekintik. A saint-simonizmus már kísérletet tesz a nevelés sajátos lényegének megragadása felé, és azt a társadalmi alkalmazkodásban látja. Ez a gondolat Spen-

cernél is szerepel később. Ugyanígy újszerű a személyiség mindenoldali kifejlesztésének követelménye.

Fourier fantasztikus világában a nevelésnek mindig meghatározott és konkrét változatával találkozunk. A nevelési eszmény és a nevelési folyamat lényegére nézve előremutató gondolatokat tartalmaznak művei. Felfogása sok tekintetben rokon Rousseau szemléletével.

Owen eszméinek fejlődését jól rendszerezi a szerző. Különösen jellemző pedagógiai felfogására, hogy központi kategóriává neveléslélektani fogalmat tesz, amely nem más, mint az emberi jellem, a személyiség teljessége. Helyes kritikai szemléleten át ismerhetjük meg Owen-nek a környezethatásra vonatkozó alapvető gondolatait. Kellő részletességgel tárgyalja a mű a nevelés alanyára és a nevelés tartalmára vonatkozó gondolatokat is.

Kevésbé közismert a francia utópista kommunizmus pedagógiai eszméire vonatkozó forrásanyag. A szerző útmutatása mellett jól felismerhető kapcsolatot találunk a nagy utópisták és a XIX. század szocialista pedagógiai ideológiája között. E korszak két kiemelkedő kommunista nevelési elveket hangoztató elmékedője: *Cabet* és *Babéuf* gyakorlatilag nem tudták megvalósítani elképzeléseiket, eszméik azonban nem maradtak hatástalanok. Számos követőjük számára erősebb kövásszá vált az általuk elhínta mag, és gondolataik közül nagyon sok ma is hatékony.

A mű tanulmányozása nevelői munkánk tudatosításában nyújt értékes segítséget. (Tankönyvkiadó, Budapest, 1961. 272. old.).

Zentai Károly

Oláh József, Juhász Lajos és Edelenyi Béla: „*TANULMÁNYUTAK, MEGFIGYELÉSEK, KÍSÉRLETEK*” címen új tanári segédkönyv jelent meg az általános iskolai Növény- és Állattan tanításához.

A tanári segédkönyv három nagy fejezetre tagolódik.

Az 1. fejezet a tanulmányutak szerepét és jelentőségét elemzi és ismerteti a biológia-oktatásban. A fejezet már címében is kifejezésre juttatja azt az elvi különbséget, ami a „kirándulások” és a „tanulmányutak” tartalmában megnyilvánul. Lényegében a segédkönyv az eddigi gyakorlattal szemben új tartalmat ad a kirándulások helyébe kerülő tanulmányutaknak. A természetes és kultúrelétközösségek megismerése érdekében történő tanulmányutak tervezéséhez, szervezéséhez és levezetéséhez a segédkönyv elvi iránymutatást, konkrét gyakorlati tanácsokat és szempontokat ad. A módszertani útmutató nemcsak a tanárok felkészüléséhez, hanem a ta-

nulók felkészítéséhez is konkrét útmutatásokat nyújt. Hasonlóan konkrét és gyakorlati útmutatásokat nyújt a gyűjtőutak szervezéséhez, valamint a növény- és állatgyűjtemények készítéséhez is.

A 2. fejezet az V., VI. és VII. osztályokban a növénytan, majd az állattan tanítása során alkalmazandó megfigyeléseket, kísérleteket és gyakorlatokat ismerteti. Osztályonként és tanóránként mutatja be a megfigyeléseket, kísérleteket és gyakorlatokat, amelyeket sok ábrával tesz szemléletessé. Ezek a kísérletek, gyakorlatok és megfigyelések sok-sok tapasztalat alapján leszűrt és kipróbált, tehát a gyakorlatban biztosan megvalósítható eljárások. A számos megfigyelés, kísérlet és gyakorlat közül módjuk lesz a szaktanároknak a helyi adottságoknak leginkább megfelelőket kiválogatni és alkalmazni. Mindezek az eljárások a biológiai órákat közelebb viszik az élethez, gyakorlatibbá teszik a tanítást, a tanulókat közvetlen élményanyaghoz juttatják és a biológiaoktatást meggyőzőbbé teszik.

A 3. fejezet a szertári eszközök és a szertár fejlesztésével s gondozásával foglalkozik, és a feladatok teljesítéséhez konkrét útmutatásokat ad. Ismerteti a szükséges szertári eszközöket, a készítmények készítésének módját és technikáját.

A tanári segédkönyv végül 24 színes táblán 66 növény és 60 rovar, lárvá, báb színes képét közli a tanulmány- és gyűjtőutakon történő határozások megkönnyítése céljából.

Úgy érezzük, hogy a Tankönyvkiadó kiadásában most megjelent tanári segédkönyv hosszú idő óta a legiskerültebb és leghasznosabb módszertani útmutató a biológiaoktatás korszerűsítése és gyakorlatibbá tétele érdekében.

Jósa Zoltán

Oláh József és Barna Béla: „*TÁBLAVÁZLATOK az általános iskolai Növény- és Állattan tanításához*”. Ez év januárjában a Tankönyvkiadó kiadásában megjelent tanári segédkönyv méltán kelti fel minden biológiai tanító tanár érdeklődését. Különösen fel kell hívni a figyelmet a tanári segédkönyv elméleti részére. Az elméleti rész 1. fejezete a táblavázlatoknak helyét és feladatait ismerteti az óravázlatokban és a tanítási órákon. Minden nevelő számára hasznosnak elemzi a táblavázlatok feladatait. Továbbiakkban a táblavázlatoknak a fogalmak fokozatos kialakításában megnyilvánuló jelentőségét méltatja. A következő fejezetben elvi útmutatást ad arra vonatkozóan, hogyan kell a táblavázlatokat készíteni. Rámutat a leggyakoribb és legáltalánosabb hiányosságokra, amelyeket 8

mellékletben szemléltet. Ezután ismerteti a táblavázlat-készítés főbb módszertani elveit. A szemléltetésképpen közölt példák komoly segítséget nyújtanak a táblavázlatok szerkesztéséhez. Különösen figyelemre méltó a kis és nagy táblákhoz méretezett táblavázlat-minták mellett a rajzos és szöveges részek elvonatkoztatott táblavázlat-terve. Az absztrahált táblavázlat-tervminták alkalmasak arra, hogy megmutassák hogyan kell a táblavázlat rajzos és szöveges részét elrendezni és megtervezni. Ily módon igen komoly elvi és konkrét segítséget nyújt a táblavázlatok tervezéséhez. Ezt követően a táblavázlat-készítés műhelytitkait tárja fel. Számos kitűnő ábrán nagyszerűen mutatja be a táblai rajzok készítésének technikai fogásait. Rávilágít arra is, hogyan lehet a tanulók arányérékét, megfigyelő-, rajzoló- és a rajzzal való kifejező-készségét fejleszteni. Végül az elméleti rész használati utasítást nyújt a közölt táblavázlatok alkalmazásához.

A tanári segédkönyv 2. részében 167 táblavázlatot találunk az V., VI. és VII. osztályok számára. A táblavázlat-sorozat után pedig 15 falikép-mintát közöl a könyv, amelyeket az ismétlő-rendszerező órák számára bárki könnyen megrajzolhat, és így módon segíti az összefoglalások színvonalának emelését.

A közölt táblavázlatok természetesen nem jelenthetnek sémát és kész recepteket. A könyv jelentősége a szakmai és gyakorlati felkészültség szerint más és más lesz a tanárok számára. Különösen nagy segítséget fog jelenteni a kezdő biológusok, az összevont osztályokban tanító és a nem biológia szakos nevelők számára.

A tanári segédkönyv kiállításában és külső formájában a Tankönyvkiadó áldozatosságát, kiváló munkáját és szépérzékét dicséri.

Jósa Zoltán

N. FERE: *TANÍTÓM, MAKARENKO.*

Makarenko rajongóinak táborát kedves kis könyvvel örvendeztette meg a Tankönyvkiadó. A Gorkij-telep híres agrónómusa, Nyikolaj Eduardovics Fere emlékezik meg tanítómesteréről, Makarenkoról ebben a mestere stílusát követő kis műben. Eddig Makarenkoról, pedagógiai munkásságáról, személyének varázsáról jobbra csak regényeiből következtetünk és pedagógiai értékezekben olvastunk. Most egyik volt munkatársa megemlékezésében rajzolódik ki előttünk a világhírű pedagógus, a pedagógia forradalmára, a kommunista nevelés gyakorlatából elemzett elméletének megalkotója, A. Sz. Makarenko. N. Fere művének különös jelentőséget az ad, hogy nem pedagógus, hanem gazdasági munkatárs szemével tekintve nézzük, látjuk és csodáljuk azt a forradalmi változást, amit Maka-

renko pedagógiai művészete végzett, amikor elhagyott gyermekekből szocialista embereket nevelt. Fere megemlékezéseinek főszereplője Makarenko. Az ő egyéniségét, harcait mutatja be akkor is, amikor a telepésekről beszél, s leírja milyen biztos kézzel oldotta meg a bonyolultnak tűnő pedagógiai problémákat.

Fere, bár mezőgazdász volt, s az is maradt, nem lett hűtlen a pedagógiához a Gorkij-telepről történt távozása után sem. Makarenko több volt számára vezetőnél, tanítóan, nevelője volt, miként ezt visszaemlékezéseinek címében is kifejezésre juttatta.

Könyvéből új megvilágításban tűnik elénk a Gorkij-telep élete, de mindenekelőtt Makarenko egyénisége, harcai ellenfeleivel. Makarenko és tanításai ismerete nélkül nem lehet igazán szocialista pedagógus, s ehhez egy további lépést jelent N. Fere megemlékezéseinek tanulmányozása. Mindezek mellett a könyv élvezetes olvasmány is.

dr. Zsámbéki László

Szemere Gyula: HOGY IS ÍRJUK?
„Az írás valamikor egy szűk réteg kiváltságosainak féltve őrzött tudománya volt, korunk művelődési forradalma azonban széles tömegek közkincsévé tette... Ám az írás csak akkor tölti be rendeltetését, ha éppoly híven tolmácsolja a gondolatot, mint a szabatos, talpraesett élőszó. Az írásbeli gondolatközlés félreérthetlenségének egyik biztosítéka a kifogástalan helyesírás.” Ezek a gondolatok olvashatók Szemere Gyula nemrég megjelent tizenkét íves könyvének elsőszavában. Ma a helyesírás társadalmi szükséglet, és hozzátartozik az általános műveltséghez.

A könyv három fő részből áll: *Helyesírási ismeretek*, *Nyelvtani magyarázatok* és *Mutató*.

A *Mutató* betűrendben elsősorban nem szöveget ad, hanem egyes problémák megoldásának kulcsát tartalmazza. Jelzi továbbá, hogy a könyv melyik részében, hányadik pont alatt található a kérdéses ismeret.

A *Nyelvtani magyarázatok* a könyvben előforduló szakkifejezések egyszerű és világos magyarázatát közli.

A könyv fő része tulajdonképpen a *Helyesírási ismeretek*. Itt főleg a helyes hangjelölés hosszas és tüzetes ismertetése köti le az olvasó

figyelmét. A legnagyobb problémát — az egybe- és különírás mellett — éppen a magánhangzók és mássalhangzók helyes jelölése jelenti.

A pedagógus számára az ilyen jellegű kiadványok hasznossága természetesen abban is jelentkezik, hogy milyen mértékben használhatja iskolai oktató és nevelő munkájában.

A gazdag *példatár* tűnik először a szemünkbe. Például felsorolja mindazokat a hosszú tőhangzóú szavakat, amelyek *minden* toldalékos alakjukban megtartják hosszú magánhangzójukat. Majd utána mindazokat, amelyek bizonyos esetekben megrövidítik. Ez így még csak félmunka volna; de azt a felsorolást is megkapjuk, hogy mely „bizonyos” esetekben rövidítik meg az *egyes* igék hosszú (í, ú, ü) tőhangzójukat. A bőséges *példatár* teszi számunkra a könyvet érdekessé.

Másik nagy értéke, hogy sok-sok szó írásának indoklását *történeti alapon* vizsgálja. A mássalhangzókat tárgyaló részeknél felsorol sok-sok azonos alakú szót, s ez a szókinccsfejlésztés kiváló példatára is egyben. Az úgynevezett néma „h”-s szavakkal kapcsolatos mondanivaló félreérthetetlenül egyértelmű. A „j” hangunk kétféle jelöléséről szóló lapokon az tűnik fel, hogy *teljességében* felsorolja az egyes csoportokba tartozó szavakat. Rendkívül hasznos az „l” és „ll” képzőnk jelentéskülönítő szerepének taglalása. A könyv 41. pontja öt lapon keresztül igen jól fejtegeti a felszólító-mód-írásának egyes kérdéseit. Ez a téma hosszú idő óta problematikus volt sok ember írásában. Igen tanulságos az idegen szavak hangjelöléseiről írott részlet.

Kiemelhetnénk még mindazt, amit pl. a rövidítésekről, a földrajzi tulajdonnevekről és a belőlük képzett melléknevek helyes írásáról mond a szerző.

Helyesírásunknak bizonyára régóta és még hosszú ideig legvitatottabb témája az egybe- és különírás. Szemere lényegében többet nyújt, mint helyesírási szabályzatunk, mind mennyiségi tekintetben, mind pedig példanyagában.

Mindent egybevetve: erre a könyvre szükség volt, s bizonyára rendkívül hasznossága miatt nem marad el egyetlen nevelő asztaláról sem. (Gondolat kiadó.)

Somfai László